

УДК 32:316.774:341.221.27

Коч С. В.

д. політ. н., доцент

кафедра історії та світової політики

ОНУ імені І. І. Мечникова

к. 37, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

Тел.: (380482)685160

E-mail: svetlana.v.koch@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0003-2825-3563>

DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2304-1439.2019.32.179466>

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРИКОРДОННІ (ПРИКЛАД ПРИКОРДОННИХ ПРОСТОРІВ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ)

В роботі визначено специфіку соціально-політичної комунікації в прикордонні. Варіативність процесу соціально-політичної комунікації в прикордонні крім всього досягається за рахунок «обрання» простору для діалогу та позиції в процесі комунікації. Обрання простору комунікації спрямовано на підтримку оптимального соціального балансу. Організація соціально-політичної комунікації за критерієм суб'єктності акторів та форми зворотного зв'язку може бути представлена у вигляді таких моделей як: «модель комунікаційного ланцюга»; як «інтераціоналістська модель»; «інтерактивна модель»; «моделі транзактності». Система організації соціально-політичного простору, в межах якого відбувається комунікація, залежить від: мовного середовища, конфліктності, соціальної системи, залучення в діалог акторів різного таксономічного рівня. На прикладі сучасних діаспор показано, що локальні актори можуть змінювати політичне позиціонування. Діаспори демонструють здатність до суб'єктності як на рівні локальних і локально-територіальних відносин, так і на рівні транснаціональних, глобальних акторів. Це проявляється у створенні альтернативних до національних держав соціально-політичних структур, які дозволяють їм виступати як універсальні політичні актори. Перерозподіл владних ресурсів і влади постійно виникає як предмет діалогу між акторами в будь-якій соціальній системі. Цей процес проявляється у вигляді актуалізації різних видів націоналізму, як форми впровадження ідеології модерного розвитку (державного, діаспорного, етнічного). Ці процеси проявляються в тому числі і в вигляді конструювання політичних ідентичностей шляхом протиставлення діючим публічним порядкам (автономістські рухи, квазідержавні утворення). Участь акторів різного рівня в процесі перерозподілу влади демонструють процеси етнізації політики, які проявляються у вигляді організації та функціонування політичного представництва меншин та діаспор. Моделлю, яка демонструє систему багаторівневого соціально-політичного діалогу в транскордонній системі координат, є мережа політичних організацій угорців, яка функціонує за участі державного апарату Угорщини.

Ключові слова: політична комунікація, політичний процес, трансграниччя, прикордоння, діаспора.

Простір прикордоння — це те, що колонізують і споживають, купують і продають, створюють і руйнують, використовують і псують, над чим міркують і за що борються. Аналіз соціальних практик дозволяє відмовитися від ідеї простору як пасивного і статичного явища, та спостерігати, як він конструюється та набуває активної ролі в процесі народження та ствердження соціального порядку і «соціального місця».

Характерні для прикордоння дифузність соціального порядку, перетікання одного соціального тіла в інше, зіткнення життєвих просторів акторів різних державно-національних систем, конфлікт інтересів прикордонних спільнот, які долають державні кордони в пошуках можливостей та зв'язків, можуть розумітися і як форми транскордонного співіснування, і як форми іредентизму. Це обумовлює специфіку організації соціально-політичної комунікації в такому просторі.

Постановка проблеми. Соціально-політична комунікація передбачає відносини з приводу розподілу влади, статусів, ієрархій, інтерпретації публічного порядку. Акцентуючи увагу на особливостях прикордонних просторів модерних держав, ми виходимо з того, що комунікація з приводу розподілу влади і владних ресурсів функціонує в формі діалогу між: 1) державою та регіональними спільнотами, через систему публічного порядку та мережу неформальних, локальних організацій, які демонструють дифузність прикордонної системи; 2) групами прикордоння, які беруть участь у публічних відносинах з приводу закріплення власного статусу та організації групового соціального капіталу; 3) державою та діаспорами, які структуровані в прикордонні як локальні групи і як мережеві соціально-культурні системи, що володіють ресурсом транснаціональних систем.

Політична комунікація орієнтована на створення системи структурованої політичної діяльності, яка забезпечує: 1) відтворення системи політичної соціалізації (набуття національної ідентичності); 2) циркуляцію актуальних соціально-політичних смислів (впорядкування семіотичного поля політики); 3) підтримання системи розподілу соціально-політичних ролей та владних ресурсів (системи локальної та регіональної інституціалізації еліт; системи «рекрутування» еліт; системи наслідування та циркуляції еліт; система долання «розколів еліт»; системи утворення «пактів еліт», про передачу та розподіл владних повноважень).

У прикордонних суспільствах зі значними транскордонними контактами важливим є повсякденний контроль за значними та мозаїчними просторами, що передбачає розвинуту інформаційну та матеріальну мобільну інфраструктуру, та може забезпечити стабілізацію системи внутрішньодержавного соціально-політичного діалогу.

В прикордонні соціально-політичний діалог має максимально широкі завдання, що обумовлено сприйняттям простору як: 1) «контактної зони», де циркулює інформація, що пов'язана із сусідніми політичними просторами та їх інтересами; 2) «простору геополітичного розширення», де відбуваються системні контакти зі спорідненими культурами. Прикордоння відіграє роль комунікаційного центру, створюючи ілюзію концентрації влади; 3) «мінімальної жертви», яка може бути сплачена за

збереження соціально-політичного ядра. В центрованій системі модерної держави прикордоння постійно відсувається від центру, створюючи «експансію оборони».

Отже соціально-політична комунікація в прикордонні опосередкована: 1) «*прикордонним ефектом*» простору, в якому доцентрові сили державного впливу зустрічаються з відцентровими силами під впливом сусідніх держав; 2) «*двоїстістю простору*», який виступає як «центр зв'язків» і як «периферія держави». Рухливість соціальних об'єктів проявляється за рахунок включення людини прикордоння в серію цільових дій та рухів, які змінюють групові міфи та знакові-символічні структури. Це підтверджує тезу про те, що прикордонні простори завжди орієнтовані на долання прикордонного стану.

В стресових ситуаціях, які виникають у просторі кордону, це може викликати кризу політичної влади і системи державного контролю, які в периферійних прикордонних територіях ослаблені і фрагментарні.

Метою представленої роботи є характеристика варіативності процесу соціально-політичної комунікації та виокремлення комунікаційних моделей на прикладі прикордонних просторів країн Східної Європи. Критеріями для порівняння виступили процес «обрання» простору для діалогу та позиція суб'єкта в процесі комунікації.

Демонстрація інтересу до прикордоння з боку держави часто є проявом її геополітичних амбіцій, які не знаходять втілення в соціально-економічній політиці. Прикордонні простори, як регіони «про запас», опиняються в депресивному стані: інфраструктурний голод, низький ВВП, нестача робочих місць, демографічна, соціальна та інституційна криза. Це все робить такі регіони неконкурентними. За оцінкою конкурентоспроможності регіонів, виходячи з умов проживання, працевлаштування, підприємництва, розвитку інфраструктури, прикордонні регіони на півдні та сході ЄС мають низькі показники як демонструють дані Європейської комісії на 2016 рік [25]. Аналогічна ситуація вбачається у південних та східних прикордонних регіонах ЄС при оцінці ризиків бідності серед населення [37]. За даними Євростату, при оцінці регіонів за показниками економічного розвитку, інфраструктури, транспорту та технологій, управління, демографії, освіти, туризму, екології тощо східні та південні прикордонні регіони ЄС оцінюються як такі, що потребують підтримки [26].

Депресивний стан розвитку обумовлює риторичу «допомоги», «спасіння», яку використовують в стратегіях діаспоральних та регіональних політик країни-сусіди. Інвестування з їх боку в інфраструктурні проекти дозволяє створювати систему альтернативної інституціалізації у вимірі транскордонної взаємодії, створюючи нові кордоні актуальних просторів. Так, наприклад, Туреччина допомагає організувати для Бессарабії систему водопостачання, Угорщина на Закарпатті фінансує будівництво транспортної інфраструктури. Важливо зазначити, що якщо близькість сусіда в категоріях класичного модернізму інтерпретується як загроза, то на сучасному, постмодерному етапі інтеграційного розвитку — уявляється як ресурс. Формою компенсації неконкурентного статусу таких регіонів є корпора-

тивні мережі, які моделюють автономні від публічного порядку держави соціальні простори, створюючи ґрунт для інституціональних конфліктів.

Вихідною проблемою в аналізі практик соціально-політичної комунікації в прикордонні є конфлікт між тими, хто його населяє, і тими, хто здійснює управління. Конфлікт проявляється в нерівномірності розподілу повноважень в управлінні між локальними та віддаленим акторами, регіональними та локальними групами. Традиційні підходи до організації комунікативної політичної системи фокусуються на розмежуванні функцій між центром та периферіями, коли відбувається спрямована дія суб'єкта на об'єкт без зворотного зв'язку і альтернативних форм мережевої співпраці. Така форма організації описана як *«модель комунікаційного ланцюгу»* [29].

Суб'єктами політичної комунікації керує політичний інтерес, який можна визначити як усвідомлення об'єктивної можливості реалізувати свої потреби у кооперації з політичною владою або в конфронтації з нею і спробі її змінити. З іншого боку, політичний інтерес може проявлятися в збереженні публічного порядку державних структур та посиленні форм власного представництва.

Мережа соціально-політичної комунікації відповідає структурі та природі політичної системи. Розвиваючись одночасно з політичними структурами і соціальними інститутами, вона залучає до діалогу всіх суб'єктів соціальної взаємодії. Трансформації політичних інститутів обумовлюють модифікації комунікаційної системи. Приклад модифікації демонструє процес трансформації політичних еліт у зв'язку зі зміною системи союзів, переорієнтацією владних груп в міжнародній політиці. Так, еліти країн Східної Європи, які належали до політичного класу радянських управлінців «соціалістичних» республік, «пережили» період виходу і встали на шлях інтеграції в євроатлантичний блок [18, с. 81]. Цей історичний аспект обумовив особливості дослідження еліт у Східній Європі: вони розглядалися в контексті транзитологічної парадигми, теорії демократизації та модернізації. При цьому політичні еліти представлялися як драйвери зміни режимів в процесі посткомуністичних трансформацій, а переходи до демократичного режиму інтерпретувалися як «угоди еліт» про розподіл влади на рівнях адміністративно-територіального простору. Відмінною рисою цього процесу в країнах Східної Європи є факт, що помітну роль у становленні їх зовнішньополітичної орієнтації на євроатлантичний блок грала група представників їх власної зарубіжної діаспори.

Особливістю організації процесу соціально-політичної комунікації в прикордонні є варіативність форм участі у комунікації. Суб'єкти прикордонного та транскордонного простору не тільки «беруть участь» у роботі запропонованих інститутів і структур публічного порядку, «відтворюють» діючий регіональний порядок, за рахунок участі у соціальних і публічних практиках, але і «обирають» простір для діалогу серед тих, що пропонують контактні соціально-політичні системи.

Обрання комунікаційного простору полягає в підтримці певного соціального балансу прикордонного порядку. Аналізуючи соціально-психологічну

модель комунікації, Теодор Ньюкомб ще у середині ХХ століття визначив, що в кожній групі виникає «тиск, що примушує до однаковості», але обираючи системи комунікації, група обирає таку модель, де вона визнається рівноправною і може реалізувати власні очікування й установки [34]. Таку організацію простору комунікації ілюструє «інтераціоналістська модель». Вона не розділяє учасників комунікації на суб'єктів та об'єктів, а представляє реципієнта як активного учасника комунікації, який має власні очікування та настанови. Т. Ньюкомб зазначав, що якщо суб'єкт і об'єкт ставляться один до одного позитивно, то вони схильні однаково оцінювати події і сприймати повідомлення, в такому випадку якість комунікації зростає.

Суттєву умову організації процесу комунікації складає мовне середовище. Найбільше різноманіття спостерігається в регіонах, де відбувалися часті міжгрупові конфлікти, які не приводили до завоювань і виникнення сталих державних утворень, які б могли спростити середовище за рахунок створення мовного стандарту. В такому випадку мовні відмінності сприяють встановленню груповій ідентичності. Так, вказуючи на проблему асиміляції мазурів, словенців, сілезців, фризів, що опинилися за межами Німеччини за результатами Першої світової війни, Карл Хаусхофер визначав, що «зміна мовних кордонів обумовлює насильницьку евакуацію населення, витіснення у чужоземні області дружніх малих народів, які залишаються близькими за культурною волею до нашого культурного ґрунту та нашої держави» [20, с. 31].

Соціально-політична система комунікації прикордоння передбачає організацію діалогу між суб'єктами різного таксономічного рівня: державою, органами місцевого самоврядування, регіональними елітами, суб'єктами мережевих відносин, локальними та транскордонними групами. Рівень залучення їх у площину політичних відносин — різний. Так, наприклад, діаспори здатні не лише бути формою локальної групи прикордоння, але можуть створювати систему транснаціональних корпоративних зв'язків на рівні світових інституційних формалізованих систем та займати в системі комунікації з державою як роль об'єкта політичної дії, так і суб'єкта більш високого рівня політичної організації. Серед суб'єктів соціально-політичної комунікації, які пов'язують локальні етнокультурні діаспори в наднаціональну представницьку організацію на рівні Європи, представлені: Управління вірменськими громадами Європи; Європейський єврейський конгрес; Асоціація російськомовних громад; Європейська асоціація українців; Європейський союз польських об'єднань; Ісламська рада Європи та інші [8].

«Повернення» діаспор у коло суб'єктів політичної сфери Андрій Головнов представив у формі реконквісти [2, с. 117]. Високоорганізовані діаспори створюють альтернативні до національних держав соціально-політичні структури, які інституціалізовані в структурах різних держав у формі лобістських груп, партій та транснаціональних систем. Так відбувається відновлення балансу на рівні глобальних соціальних пульсацій, які в соціальних теоріях називають «довгими рядами розвитку».

Важливо зазначити, що унікальною здібністю діаспор є сполучення локальних та глобальних ресурсів. В системі організації соціальної комунікації це проявляється в можливості охоплення глобального політичного простору з метою вирішення соціокультурних проблем окремих діаспорних осередків або участі у вирішенні геополітичних завдань національної держави.

Модель соціокультурної взаємодії, коли об'єкт та суб'єкт розрізняються між собою за функціями та роллю в комунікаційній мережі, але при цьому об'єкт виступає активним учасником комунікаційного процесу і здатний впливати на комунікатора за допомогою зворотнього зв'язку, описав Герхард Малецке, називаючи її «інтерактивною моделлю» (цит. за: [21, с. 222–223]). Автор вперше використав поняття «комунікативне поле залежності» в розумінні простору, який утворюється під час руху інформації. Залежності (тиски, примуси, цензура, законодавче регулювання) виникають з відносин і взаємних інтерпретацій, які продукують комунікатор та реципієнт.

Політика партнерства «держава — діаспора» передбачає створення системи діалогу між місцевими органами влади та етнічними спільнотами за кордоном, включаючи громадські та неурядові організації, через підписання договорів з іноземними громадами. Створення інститутів державного управління, які опікуються діаспорами, стало актуальною формою реалізації національних стратегій та інтересів за межами національних територій. Організація таких форм комунікації для традиційних діаспор (єврейської, вірменської і грецької) була формою збереження культурної ідентичності в умовах втрати державності, а набутий соціальний капітал у вигляді лобістських структур по всьому світу залишився актуальним після відновлення державності. Але стратегія розширення ресурсів у сфері політичного діалогу через діаспорні структури виявилася зручною для багатьох сучасних країн, які створюють державні органи для взаємодії з діаспорами, як наприклад: Міністерство діаспори Республіки Вірменія; Державний Комітет Азербайджанської Республіки щодо роботи з діаспорою; Міністерство з питань діаспори Ізраїлю; Управління зі співробітництва з діаспорою та сербами в регіоні; Міністерство релігії та діаспори Сербії; Міністерство румун звідусіль; Міністерство Грузії з питань діаспори.

Найбільш відомим процесом, яким опікувалася міжнародна етнічна діаспора, було визнання геноциду вірмен в Османській імперії. З того часу діаспора Вірменії виступає від імені держави на рівні Організації з безпеки і співробітництва в Європі, в Парламентській Асамблеї Ради Європи. Така практика діалогу між акторами з різним соціально-політичним статусом стала популярною формою «м'якого тиску» в сучасній світовій дипломатії.

Прикладом участі діаспори у висвітленні міжнародних проблем може бути звернення правових сербських організацій та релігійних діячів до Конгресу США та адміністрації Президента США з приводу обміну територій між Сербією та Косовим [36].

Прикладом апеляції діаспори до міжнародних інституцій з метою вирішити соціальну проблему в межах суверенної держави є звернення румунських угорців та угорських партій в ООН з приводу забезпечення захисту прав меншин в Україні [16].

Ще одним яскравим прикладом політичного лобізму є звернення поляків у Сполученому Королівстві до Терези Мей з проханням захистити їх від «Brexit». У зверненні від імені Федерації поляків у Великобританії йшлося про те, що вони «вимушені звернутися» безпосередньо, оскільки виникають побоювання, що громадяни ЄС стануть нелегальними іммігрантами, якщо Великобританія вийде з ЄС. Показовим є той факт, що у зверненні зазначається, що поляки відчувають себе «не поміченими і не включеними у дискусії, які вирішують їх майбутнє у Великобританії» [35]. Отже спрямування такого звернення від діаспори до прем'єр міністра приймаючої держави виступає як форма організації діалогу.

Поведінка акторів інтерактивної моделі може бути проілюстрована ситуаціями, коли інституціалізована закордонна діаспора вважає за необхідне впливати на метрополію (ідеологічно, фінансово, професіональними кадрами, створенням резонансу в світі через звернення до наддержавних інтеграційних інститутів). Прикладом є звернення Світового Конгресу українців, в якому він засудив дії, що відбулися у Верховній Раді України 3 липня 2012 року у зв'язку з прийняттям законопроекту «Про засади державної мовної політики» [17].

Діалог акторів різного статусу всередині держави може відбутися як форма зворотного зв'язку, але по суті він буде нагадувати *модель «комунікаційного ланцюга»*, де зворотний зв'язок відсутній. Прикладом є ситуація, коли держава в силу свого політичного авторитету не визнає подій (комеморацій), що пропонує група, яка в результаті вимушена приймати позицію комунікатора, не маючи ресурсу для закріплення власної. Прикладом комеморації такого рівня може бути колективне звернення групи болгарських громадських організацій в 2012 році до Міністерства освіти і науки України з проханням «об'єктивно висвітлити роль давніх болгар у формуванні давньоруської народності та створенні Давньоруської держави під назвою Київський каганат, а в подальшому — Київська Русь» [12].

Нерівномірність розподілу ресурсів влади в прикордонних просторах може обумовлювати необхідність її здобуття шляхом договорів, шантажу, політичними маніпуляціями, розширюючи діапазон неформальних комунікаційних процесів у суспільстві. Боротьба за статуси в прикордонні є перманентним процесом, який обумовлює багато процесів *транзакційного характеру*, коли кожний з акторів прагне виступати в якості ініціатора діалогу.

Яскраво цей процес проявляється під час активізації націоналізмів як форми ідентифікаційного усвідомлення, що притаманна консолідованим соціальним системам, які спрямовують свої зусилля на організацію політичних та інституційних структур, що відповідають сучасним практикам політичної суб'єктності.

Прикордоння стає зоною активності носіїв національних амбіцій, тому що акумулює потенціал політичного суб'єкта, здатного на самостійну інституціалізацію, тому що представляє собою простір зіткнення націоналізмів контактуючих акторів, і тому що залишається умовою збереження форми діючого національного суб'єкта — держави, яка контролює простір.

Саме в прикордонних контактних системах відбувається процес конструювання політичних ідентичностей шляхом протиставлення діючим публічним порядкам [13].

Презентація автономістських проектів в прикордонні артикулюється як «заперечення» існуючих або можливих форм національної ідентичності. Прикладом можуть бути національно-політичні проекти, що виникали в межах Бессарабії. В 90-х роках ХХ століття артикульована ідея створення «Буджацької республіки», як республіки гагаузів і болгар під спільним протекторатом Болгарії, Росії, України та Туреччини. Це був проект державного утворення, який не вписувався в національні рамки Молдови та України. Його антитезою був націоналізм титульних націй, а отже він носив антиукраїнський, антимолдовський та антиуніоністський (проти румунського проекту національно-державного об'єднання з Молдовою) характер.

Проект створення «Республіки Гагаузії», який був реалізований в 1995 році з утворенням автономної Гагаузії у складі Республіки Молдова [11]. Цей проект створювався як антитеза румунському уніонізму, що закріплено в Уложенні (стаття 7) як право Гагаузії на самовизначення в разі зміни статусу Республіки Молдова. Цю норму підтвердив і проведений у 2014 році референдум про відкладений статус незалежності Гагаузії [15]. Варто зазначити, що цей проект ззовні підтриманий Туреччиною та Росією, які виступають в якості коспонсорів незалежності Гагаузії. Проти виступала Болгарія, яка вбачала в реалізації цього проекту втрату можливості закріплення подібного статусу за багаточисленною болгарською діаспорою.

Як антирумунський проект в 90-ті роки ХХ століття було реанімовано проект «Бессарабської республіки», яка була проголошена в грудні 1917 року і мала продовження в вигляді «Бессарабської ССР», яка проіснувала чотири місяці в 1919 році як автономія в РРФСР. Майже через 100 років ця ідея не зникла, в 2015 році був озвучений проект створення «Бессарабської федерації» (республіки), який пропонував створення культурно-національної автономії Бессарабії за участі локальних етнокультурних громад (болгарської, гагаузької, російської, української, ромської, молдавської, польської). Цей проект був спрямований проти націоналізму України і був визначений державою як сепаратистський.

Існували ще декілька варіацій автономістських проектів, як то «Бессарабська федерація» як іредентистська ідея об'єднання семи районів України та Гагаузії, а також проект «Республіки Буджак» як апеляція до історії автономного розвитку в межах Османської імперії.

Проекти квазідержавних утворень представлені і в інших прикордонних регіонах України, Румунії, Польщі. Проект створення республіки «Підкарпатська Русь» був проголошений в 2007 році на «Європейському конгресі підкарпатських русинів». В так званому «Акті відтворення русинської державності», Підкарпатська Русь представлена у вигляді автономії у складі України. Ця акція була організована з метою наголосити на праві русинів отримати визнання, хоча б в якості меншини.

Ідеї автономізму є формою самопрезентації сілезців у Польщі, які через «Русь за автономію Сілезії» беруть участь у місцевих виборах і мають висо-

кі рейтинги. Вимоги автономізму є засобом привернути увагу до проблеми офіційного визнання найбільшої етнокультурної групи в Польщі.

Важливо зазначити, що всі форми квазідержавних автономістських проєктів відбивають існуючі/фантомні форми просторової ідентичності, які як соціальний конструкт володіють геополітичним компонентом, що і визначає стан території в міжнародній системі відносин.

Продуктування символічних елементів державності: підписання актів, проголошення конституцій, презентація символіки — виконують роль політичного акціонізму, який є формою політичної комунікації і демонструє одну з версій «моделі транзактності», коли відбувається перехід до діалогової форми комунікації, де актори вступають в комунікацію в рівних статусах.

Етнічні націоналізми є прикладами конструктивістських політичних проєктів, які є наслідком ресурсного дисбалансу між різними суб'єктами політичного простору. Етнічний наратив є зручною формою артикулювання соціально-економічних та політичних проблем. Але, по суті, етнічними проблемами можна вважати лише конфлікти стереотипів, які не часто виходять в площину політики. Тому сучасні сепаратистські рухи втратили виключно консервативний характер, представляючи інтереси регіональних еліт, які використовують етнічні маркери для мобілізації електорату.

Етнізація політичного простору міждержавних та міжнаціональних відносин обумовлена тим, що кліважування простору політики відбувається із застосуванням риторики модерного періоду: права націй, автохтонів, корінних, історичних груп, які не можна визначити без застосування етнокультурних маркерів. Цьому сприяє і мовне питання, пов'язане з політичним статусом етнічних носіїв мов, а не з функціональними можливостями мовних середовищ.

Отже процес фрагментації національного простору за рахунок створення національних проєктів, які заперечують діючий, виникає через послаблення державного контролю та нездатність домінуючої національної ідеології забезпечити аргументативну складову функціонування політичного простору.

Отже автономістські, квазідержавні проєкти, що народжуються в прикордонних просторах, демонструють не тільки складності процесу конструювання національних ідентичностей, але і процес порушення умов організації соціально-політичної комунікації, яка обумовлює створення нової моделі. Помітним це стає в умовах триваючої територіальної реструктуризації, коли перекроювання просторів внаслідок геополітичних процесів не тільки реалізує нові форми націогенезу, але і породжує нові види націоналізмів: з боку молодих націй-держав, з боку історичних етнонаціональних діаспор, з боку національних держав, чий націоналізм «вийшов за межі» державних кордонів та зосередився на співвітчизниках за кордоном. Такі форми націоналізму, за визначенням Р. Брубейкера, є наслідком незакінчених «націоналізацій» в багатонаціональних просторах попередніх імперій [1, с. 9].

Статусні конфлікти в таких умовах є формою конкуренції різних еліт: етнічних, локальних, кланових, конфесійних. Вони прагнуть не тільки зберегти преференції в ситуації змін влади, але і підвищити статус.

У пошуках засобів утримати периферію та зберегти національне тіло держава може використовувати технологію регулювання мотивів та інтересів через договір з елітою, що може сприяти націобудівництву. Націоналізм держави може сприяти конкуренції еліт (як у випадку Британії, Франції) і відчуватися як форма «щоденного плебісциту», або перетворюватися у націю одного народу (як у більшості країн Східної Європи, які були утворені зі значним комплексом дискримінованих народів). Психологічна компенсація «національної травми» розвивається у вигляді стратегій культурної гомогенізації, яка реалізується, на думку Р. Брубейкера, через жорстку мовну політику, прийняття стратегій національної освіти, відмову від закріплення статусів за меншинами, ствердження моноконфесійних просторів [1, с. 13]. До цього списку можна додати: створення меморіальної політики та меморіального законодавства, встановлення цензури, семіотичне перекодування культури. Більшість з цих дій носить характер політичного акціонізму держави і має не практичну, а символічну дію.

Націоналізми держав розростаються за рахунок розширення простору «своєї культури» і набувають дві форми реалізації: 1) як націоналізм нації, що націоналізує конкурентний культурний простір (*Болгарія націоналізує групи з турецькою ідентичністю, Румунія — угорських секейів, а Польща — українців, білорусів і литвинів*); 2) як націоналізм, спрямований на включення в тіло нації «етнічних своїх» та втрачених «співвітчизників» (*Румунія спрямовує свою політику на адресу румунів у Молдові та Україні; Угорщина апелює до угорців Румунії, України, Словаччини, Сербії; Польща — до поляків Литви, Білорусі, України тощо*). У цьому випадку державний націоналізм можна назвати «націоналізмом Батьківщини» [1, с. 11].

Окремою формою націоналізму виступають націоналізми історичних діаспор. Дослідники рухливих просторів звертають увагу на зв'язок понять «мобільність» та «мобілізація». Мобільні групи виробляють специфічні соціальні технології: складну соціальну і соціально-політичну організацію. Сучасні діаспори використовують технологію національних меншин, які ведуть боротьбу за національну державність — акцентують увагу на культурних відмінностях, які надають право організувати життя за власними законами, а не за законом «країни перебування». І хоча створювати держави вони не збираються, але організація автономних громад зі своїм судочинством, релігійним правом, мораллю є актуальним завданням.

Цьому процесу сприяють структури наднаціонального рівня, які набувають якостей посередників у суспільно-політичній комунікації між державою та діаспорами. В Європі це: Європейський центр захисту нащадків меншин; Європейське бюро підтримки рідкісних мов; Федеральний союз європейських меншин; Європейський інститут народів; Європейський центр у справах меншин; Міжнародна група з прав меншин; Міжнародна гельсінська федерація з захисту прав людини; Рада комун та регіонів Єв-

ропи; Асамблея європейських регіонів; Комітет регіонів, який має право політичної ініціативи; Федералістський союз європейських національних меншин, що працює злагоджено з Асамблеєю європейських прикордонних регіонів; Європейська ісламська рада; Політична група «Демократична партія народів Європи — Європейський вільний альянс».

Сучасним формам націоналізмів діаспор сприяють новітні процеси з перегляду національних доктрин, які допускають наддержавне їх тлумачення.

Наддержавний рівень влади — рівень транснаціональних концернів та впливових міжнародних організацій активує дієздатність мобільних, мережевих спільнот, перетворюючи меншини в самостійних гравців на міжнародній арені. Великі транснаціональні діаспори у своєму розпорядженні акумулюють значні фінансові ресурси, що дозволяє вести мову про утворення дисперсних етнополітичних систем як альтернативної форми національної держави. Цю думку ще 1991 року озвучив американський політолог Дональд Горовіц, який визначав дві існуючі форми організації етнополітичних систем: 1) *централізовану*, де домінуючі позиції належать представникам титульної культурної групи, а інші утворюють культурно-політичну периферію; 2) *дисперсну*, де відсутня домінуюча культурна основа і представники різних груп мають приблизно однакову статусну позицію [27].

Вигодами статусу «меншості» прагнуть скористатися й «історичні» меншини. Більше ніж у половині держав Євросоюзу регіональна влада має законодавчі повноваження та працює як «партнери» ЄС. Звідси апеляція до прав меншості та вимога участі у владі шляхом: 1) створення «своїх» політичних рухів та партій; 2) утворення представництва у виборних органах влади на основі квотування — законодавчі квоти для представників національних меншин в парламенті передбачені законодавством 52 країн, законодавчі квоти (від 1 до 10 місць) для представників національних меншин в нижній палаті Парламенту передбачені в 35 країнах світу; 3) закріплення «позитивної дискримінації»; 4) зміни стратегії розвитку Європи через вплив на внутрішню і зовнішню політику її країн.

Набуття діаспорами якостей суб'єктів політики відбувається завдяки участі у політичному процесі через створення політичних партій, громадських політичних організацій. Політичні партії забезпечують посередництво між інтересами національних меншин та діяльністю органів державної влади.

Найбільш розвинутий партогенез в закордонних діаспорах Східної Європи спостерігається у межах угорських діаспор. Це пояснюється офіційною підтримкою автономізму діаспор з боку угорського уряду. За допомогою регіональних партій Угорщина озвучує власну політику стосовно втрачених історичних просторів.

Створення багаторівневого соціально-політичного діалогу в транскордонній системі координат демонструє мережа політичних організацій угорців. Комунікаційний процес відбувається за безпосередньої участі державного апарату Угорщини, який виступає в якості комунікаційного системоутво-

рюючого центру, що координує та пов'язує соціополітичні простори своїх закордонних діаспор.

Громадсько-політичний простір угорців Румунії представлений великим списком громадських організацій: «Трансильванська угорська культурна асоціація» (найстаріша культурно-політична парасолькова структура, заснована в 1885 році та пов'язана з історією трансильванського громадянства та угорського дворянства) [22]; «Угорська молодіжна рада» (правозахисна організація в Трансильванії) [23]; «Трансильванська угорська національна рада» (громадська організація, створена Надзвичайною Генеральною асамблеєю округу реформатської церкви з метою створення ефективної мережі політичних організацій в регіоні) [24] тощо.

Партійний спектр представлений трьома політичними партіями. Найбільш впливовою партією угорців в Румунії є «Демократичний альянс угорців Румунії», яка діє з 1989 року [38]. В 2011 році група європарламентарів від «Демократичного альянсу» на чолі з віце-головою Європарламенту Ласло Текьошем оголосила про відкриття представництва Секейського краю при Європарламенті.

Вимоги щодо автономії Трансильванії артикулює «Угорська народна партія Трансильванії», яка створена як спадкоємиця «Національної угорської партії», що діяла з 1922 до 1940 року [24]. Угорська народна партія обґрунтовує модель державного утворення, подібну до «кантональної» швейцарської. Діє з 2013 року і молодіжне крило партії — «Зразок», орієнтоване на підтримку образу Трансильванії як історичної території, яка належить угорцям, тому завдання організації сформульоване як «допомога угорцям у Трансильванії залишитися вдома» [30].

Тісні зв'язки існують між урядом Угорщини та «Громадською партією угорців» [32]. Її очільник Йєно Шас у 2012 році був запрошений Віктором Орбаном в Угорщину та очолив Національний стратегічний інститут Угорщини. Партія позиціонує ідеологію трансильванізму, який передбачає автономію Трансильванії та Секейської землі.

В Румунії спостерігається процес консолідації політичних ресурсів угорської діаспори. В січні 2018 року три основні угорські партії в Румунії підписали спільну заяву про наміри та цілі: «Демократичний союз угорців Румунії», «Угорська громадянська партія» та «Угорська народна партія Трансильванії» домовилися співпрацювати з метою домогтися максимальної автономії для угорців Румунії. Під «максимальною» вони розуміли не культурну або політичну, а територіальну автономію — створення окремої автономної області в межах історичних земель Секейського краю (східна частина Трансильванії) та надання особливого самоврядного та адміністративного статусу іншому історичному регіону — Парціуу (західна частина Румунії в прикордонні з Угорщиною) [14].

Дія політичних та громадських організацій угорців у Румунії структурно об'єднала чотири простори, в межах яких відбувається політичний діалог: 1) всередині Румунії — на рівні державних та регіональних інститутів; 2) між діаспорою та метрополією; 3) між діаспорними структурами різних держав; 4) у просторі творення загальноєвропейської політики.

У Словаччині формування соціально-політичного діалогу з угорцями розпочалося після падіння уряду Володимира Мечьяра (1994–1998). «Партія угорської коаліції», яка представляє інтереси угорців Словаччини, була заснована трьома невеликими партіями угорської меншини в 1998 році. У тому ж році вона увійшла до правлячої коаліції [40]. Партія обґрунтовувала необхідність створення «Комарнянського краю» — єдиної адміністративної одиниці з компактним проживанням угорців [41, с. 46], але після розколу в 2009 році вона втратила представництво в парламенті. Єдиним представником угорської громади в парламенті залишилася «Партія міст», створена в 2009 році, ставить мету налагодження діалогу між угорцями та словаками [33].

У Сербії діють три політичні партії, які представляють інтереси угорців. Вони об'єднані в «Угорську коаліцію», яка мала представництво в Скупщині. «Альянс воєводинських угорців», як найбільш впливова частина коаліції, висловлює інтереси угорської меншини в сербському автономному краї Воєводина. Партія виступає за створення в північній Воєводині угорської регіональної автономії [39]. Представницьким органом угорської національної спільноти в Сербії є «Угорська національна рада», яка представляє угорську національну спільноту в рамках закону, бере участь у процедурах прийняття рішень, має повноваження щодо прийняття рішень з певних питань і може створювати інституції [10].

Політичні інтереси українських угорців представляють дві партії: «Партія угорців України», яка під назвою «Товариство угорської культури Закарпаття» діє як громадська організація поза виборами [28], та «Демократична партія угорців України» [6]. Обидві організації діють в одному соціокультурному просторі. Особливість цих організацій в тому, що вони представляють не тільки інтереси угорців, але й інтереси Угорщини.

Обидві організації проводять активну політичну діяльність, яка формується навколо питання політичного представництва угорців в органах влади. У вересні 2015 року за посередництвом віце-прем'єр-міністра Угорщини Жолта Шемьєна була підписана угода про співпрацю обох партій на виборах — партії створювали спільний паритетний (50 % на 50 %) виборчий список з метою подолати 5 %-го бар'єру для проходження до Закарпатської обласної ради та оформлення більшості у Виноградівській та Береговській районних радах. Це дозволило угорцям забезпечити власне представництво в місцевих радах всього Закарпаття та в обласній раді — 12,5 % від кількості членів обласної ради, а саме 8 депутатів з 64) [3]. Отриманий результат був розцінений з боку політичних кіл Угорщини як політична перемога, яку вони очікували ще з 2010 року, встановлюючи системні відносини з обома угорськими партіями в Україні [9, с. 16].

Такий розклад політичної карти сприяє стратегії Угорщини щодо подальших вимог широкої автономії для угорської громади в Закарпатті. Так, наприклад, в контексті децентралізації в Україні, угорці люблять відновлення Притисянської об'єднаної територіальної громади.

Структурним розширенням простору політичної комунікації в межах діаспори є участь закарпатських угорців у виборчих процесах обох країн:

в квітні 2014 року — на виборах в Національні Збори Угорщини, а у жовтні 2014 року — на виборах до Верховної Ради України [7]. У 2018 році у парламентських виборах в Угорщині взяли участь біля 40 тис. громадян України [19].

Процес набуття політичної дієспроможності регіональних структур Закарпаття в угорському політичному просторі розширюється за рахунок включення в електоральний простір Угорщини та завдяки набуттю рис адміністративної одиниці (в серпні 2018 року уряд Угорщини прийняв рішення про створення посади Урядового уповноваженого міністра, відповідального за розвиток Закарпатської області та програми розвитку дитячих закладів Карпатського басейну [5]. Карпатський регіон набуває рис політичного транснаціонального гравця.

Процес розгалуження системи політичної комунікації «угорського світу» продовжується. «Форум угорських депутатів» від Карпатського басейну в Будапешті в березні 2017 року підтримав збільшення числа виборчих альянсів за участю угорських партій у сусідніх країнах [4]. Власне сама ідея створення автономій для закордонних угорців під патронатом Будапешту сприймається як умова забезпечення Угорщині статусу регіонального лідера в Карпатському басейні. З цим пов'язана й ініціатива партії «За кращу Угорщину» («Йоббік») з залучення до свого «автономістського руху» ще однієї сторони — русинів, апелюючи до спільної долі двох народів.

Румунія, Сербія, Словаччина — це країни, що визнають подвійне громадянство, а також вони є країнами, де створюються особливі умови для партій, які представляють національні меншини. Тому діалог Угорщини з приводу прав угорців в цих країнах відбувається переважно в сфері політичної участі та політичного представництва. В той час як в Україні він зосереджений на питаннях культурного діалогу.

Формування мережевої системи діаспоральних зв'язків, які забезпечують соціальну дієздатність локальних регіональних громад, можна розглядати як створення нового формату існування національного організму. Так, «Всесвітня рада угорців» і «Всесвітня рада підкарпатських русинів», «Форум представників Карпатського регіону» об'єднують понад 15 млн членів, які проживають в різних країнах світу.

Оскільки суб'єктами сучасних політичних просторів є не тільки традиційні — статусні, але також інтернаціональні групи, які ідентифікують себе з різними локусами (в тому числі й з «уявними»), живуть в різних вимірах соціокультурного простору, то комунікативна процедура передбачає одночасний аналіз та інтерпретацію подій, механізму народження інформації та засобів її розповсюдження.

Образи події, групи, простору набули якостей елементів комунікації, що було враховано при обґрунтуванні комунікативної моделі «складного інформаційного ланцюга», яку запропонував Джордж Гербнер. Формування уявлення про подію відбувається вибірково, під впливом суб'єктивних чинників та контексту. Це обумовлює багаторазове спотворення інформаційного повідомлення, надання йому протилежних характеристик. Суб'єктивізм комунікаційних відносин посилюється відсутністю закри-

плення суб'єкт-об'єктної структури взаємодії між акторами діалогу. Утримувач інформації одночасно виступає її інтерпретатором і ретранслятором.

Висновки. Система соціально-політичної комунікації в прикордонні є формою самовідновлення соціального порядку. Дифузність та рухливість форм соціального впорядкування як наслідок зіткнення та накладання життєвих просторів різних суб'єктів просторової взаємодії є проявом сприйняття ними умовності будь-яких кордонів та обмежуючих практик. Соціально-політична комунікація в умовах прикордоння набуває розширеного розуміння. Вона не тільки включає нових акторів, прикордоння, але і трансформується під впливом їх структурних і функціональних вимог. Її завданням стають забезпечення комунікації в прикордонній зоні як в «контактній зоні», в просторі «геополітичного інтересу», в «периферійному просторі», як просторі, що акумулює ідею «мінімальної жертви». Сприйняття образу прикордоння в системі політичної комунікації спрямовано на забезпечення розвитку політичного ядра, а також на створення системи «експансії оборони» в інформаційному середовищі.

Ключовою проблемою в організації балансу в системі соціально-політичної комунікації є врахування системного конфлікту в розподілі владних повноважень і ресурсів між центром, периферією, прикордонням і транскордонними гравцями. При цьому політичний інтерес, яким керуються всі суб'єкти соціально-політичної взаємодії, реалізується незважаючи на встановлений публічний порядок в таких формах як: співпраця та кооперація з політичною владою; конфронтація із системою, включаючи різні форми політичних маніпуляцій і шантажу; ігнорування і створення автономних ресурсів комунікації через неформальні мережі, включаючи системні мережі наддержавного характеру і несистемні соціально-політичні мережі.

Варіативність процесу соціально-політичної комунікації в прикордонні досягається за рахунок «обрання» простору для діалогу та позиції в процесі комунікації. Обрання простору комунікації спрямовано на підтримку оптимального соціального балансу в кожний момент часу. Організація соціально-політичної комунікації за критерієм суб'єктності акторів та форми зворотного зв'язку може бути представлена в вигляді таких моделей як: «модель комунікаційного ланцюга» (розмежування функцій між центром та периферіями, коли відбувається спрямована дія суб'єкта на об'єкт без зворотного зв'язку й альтернативних форм мережевої співпраці); як «інтеракціоністська модель» (представляє реципієнта як активного учасника комунікації, який має власні очікування та настанови); «інтерактивна модель» (коли об'єкт та суб'єкт розрізняються між собою за соціально-політичним статусом, функціями та роллю в комунікаційній мережі, але при цьому об'єкт може впливати на комунікатора за допомогою зворотного зв'язку); «моделі транзактності» (діалогова форма комунікації, де актори прагнуть вступати в комунікацію в рівних статусах).

Моделлю трансформації політичного позиціонування локального актора в транснаціонального є сучасні діаспори, які демонструють здатність до суб'єктності як на рівні локальних і локально-територіальних відносин,

так і на рівні транснаціональних, глобальних акторів. Це проявляється у створенні ними альтернативних до національних держав соціально-політичних структур, які дозволяють їм виступати універсальним політичним акторам.

Перерозподіл владних ресурсів і влади постійно виникає як предмет діалогу між акторами в будь-якій соціальній системі. Цей процес проявляється у вигляді актуалізації різних видів націоналізму як форми впровадження ідеології модерного розвитку (державного, діаспорного, етнічного). Ці процеси проявляються й у вигляді конструювання політичних ідентичностей шляхом протиставлення діючим публічним порядкам (автономістські рухи, квазідержавні утворення).

Участь акторів різного рівня в процесі перерозподілу влади наочно демонструють процеси етнізації політики, які проявляються у вигляді організації та функціонування політичного представництва меншин та діаспор. Моделлю, яка демонструє систему багаторівневого соціально-політичного діалогу в транскордонній системі координат, є мережа політичних організацій угорців, яка функціонує за безпосередньої участі державного апарату Угорщини.

Список використаної літератури

1. Брубейкер Р. «Діаспори катаклизма» в Центральній і Восточній Європі і їх відношення до родин. *Діаспори*. 2000. № 3. С. 6–32.
2. Головнієв А. В. Феномен колонізації: монографія. Екатеринбург: Ур. отд. РАН, 2015. 592 с.
3. Загальні відомості про результати голосування. Україна, Закарпатська обласна рада / Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 2015. 25.10.2015. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/rvm057pid112=12pid102=9129pf7691=9129pt001f01=100rej=0pt00_t001f01=100 (дата звернення 01.11.2018).
4. Захист угорського населення: Будапешт готовий підтримувати автономії в сусідніх країнах. *Сьогодні*. 2017. 26.03. URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/zashchita-vengerskogo-naseleniya-budapesht-gotov-podderzivat-avtonomii-v-sosednih-stranah-1006844.html> (дата звернення 05.11.2018).
5. Київ вимагає роз'яснень у Будапешті через створення посади уповноваженого по Закарпаттю. *Європейська правда*. 2018. 02.08. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/08/2/7085124/> (дата звернення 11.10.2018).
6. КМКС — Партія угорців України; Демократична партія угорців України — Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 18.01.2017 р. / Департамент державної реєстрації та нотаріату. URL: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyi/ (дата звернення 05.11.2018).
7. Корнієнко І. Патріотизм по-закарпатськи: жити в Україні, мати 2 громадянства / Антикор — національний антикорупційний портал. 10.12.2014. URL: https://antikor.com.ua/articles/21136-patriotizm_po-zakarpatsjki_hiti_v_ukrajini_mati_2_gromadjanstva (дата звернення 04.11.2018).
8. Коч С. В. Діаспори в міграційному процесі Європи. Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. К.: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2012. Вип. 57. С. 553–558.
9. Медінський І., Капчос Б. Аудит зовнішньої політики. Україна — Угорщина. Дискусійна записка / під ред. К. Зарембо. К.: Інститут світової політики. 2016. 43 с.
10. Национални савет мађарске националне мањине. Србија. URL: <http://www.mnt.org.rs/sr> (дата звернення 05.11.2018).

11. Об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери): Закон № 344-XIII от 23.12.1994 г. *Мониторул Офичиал*. 1995. № 3–4.
12. Обращение к министру образования и науки, молодежи и спорта Украины Табачнику Д. В. *Вестник Камбан*: издание на дружество на Бессарабский болгаре «Св. св. Кирила и Методы». 2012. № 4. URL: <http://bessarablogar.narod.ru/kambana4-12.html> (дата звернення 02.11.2018).
13. Окунев И., Осколков П., Тисленко М. Фактор лимитрофного геополитического позиционирования в трансформации пространственной идентичности (на примере Гагаузии и Аджарии). *Историческая и социально-образовательная мысль*. 2017. Т. 9, № 2, ч. 2. С. 173–185.
14. Политические партии венгров Румынии потребовали автономии для Трансильвании. Парламентарии также считают, что венгерский язык должен быть равным по статусу румынскому / Информационное агентство ТАСС. 09.01.2018. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4861180> (дата звернення 05.11.2018).
15. Референдум в Гагаузии: итоги / Международная мониторинговая организация CIS-EMO. 04.02.2014. URL: <http://www.cis-emo.net/ru/news/referendum-v-gagauzii-itogi> (дата звернення 22.10.2018).
16. Румунські угорці та угорські партії поскаржились в ООН на Україну / Західна інформаційна корпорація. 25.10.2018. URL: https://zik.ua/news/2018/10/25/rumunski_ugortsi_ta_ugorski_partii_poskarzhylus_v_oon_na_ukrainu_1434149 (дата звернення 01.11.2018).
17. СКУ засуджує так зване прийняття антиконституційного законопроекту «Про засади державної мовної політики» / Світовий конгрес українців. 06.07.2012. URL: <http://www.ukrainianworldcongress.org/news.php/news/717> (дата звернення 01.11.2018).
18. Смирнов В. А. Теоретико-методологические аспекты институционализации политических элит Прибалтики. *Полис. Политические исследования*. М.: Полис, 2017. № 5. С. 79–90.
19. Тужанський Д. Як українські угорці допомогли Орбану зберегти абсолютну владу в Угорщині / LB.ua. 13.04.2018. URL: https://lb.ua/world/2018/04/13/395148_ukrainskie_vengri_pomogli_orbanu.html (дата звернення 04.11.2018).
20. Хаусхофер К. О биогеографической сущности границы. Границы в их географическом и политическом значении. *О геополитике: работы разных лет* / пер. с нем. И. Усачева. М.: Мысль, 2001. С. 26–33.
21. Чихарев И. А., Бровко В. Ю., Кожедуб Г. А. Политические коммуникации: пределы и возможности концептуального моделирования. *Политическая наука*. / под. ред. Е. Ю. Мелешкиной. М.: РАН ИНИОН, 2015. № 2: Познавательные возможности политической науки. С. 212–231.
22. Erdélyi Magyar közművelődési egyesület (EMKE). URL: <https://www.emke.ro/node/4> (дата звернення 05.11.2018).
23. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT). URL: <http://emnt.org> (дата звернення 05.11.2018).
24. Erdélyi Magyar Néppár (EMNP). URL: <http://www.neppart.eu> (дата звернення 05.11.2018).
25. European Regional Competitiveness Index / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/#1 (дата звернення 06.11.2018).
26. Eurostat. Regions and cities — Overview / European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/regions-and-cities> (дата звернення 06.11.2018).
27. Horowitz D. L. A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society. Berkeley: UC Press, 1991. 304 p.
28. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. URL: <https://kmsz.com.ua> (дата звернення 05.11.2018).
29. Lasswell H. D. The Structure and Function of Communication in Society. *The communication of Ideas* / L. Bryson (Ed.). NY: The Institute for Religious and Social Studies, 1948. P. 215–228.
30. Magyar Ifjak Nemzeti Tanácsa (MINTA). URL: <https://magyarifjak.hu> (дата звернення 05.11.2018).
31. Magyar Ifjúsági Tanács (MIT). URL: <https://www.mitesek.net> (дата звернення 05.11.2018).
32. Magyar Polgári Párt (MPP). URL: <http://www.polgaripart.ro/hu/> (дата звернення 05.11.2018).

33. Most-Hid. občianska Strana. URL: <https://www.most-hid.sk/sk/o-strane> (дата звернення 05.11.2018).
34. Newcomb T. An Approach to the Study of Communicative Acts. *Psychological review* / K. J. Holyoak (Ed.). Ann Arbor, MI: Michigan University Press, 1953. Vol. 60 (6). P. 393–404.
35. O'Carroll L. Poles in the UK Urge May to Protect them from a No-Deal Brexit. Tue Rights of EU citizens in Britain must be 'Ringfenced', says Polish Diaspora Group. *The Guardian*. 2018. 07.08. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2018/aug/07/peles-in-the-uk-urges-may-to-protect-them-from-a-no-deal-brexit> (дата звернення 01.11.2018).
36. Office of the State Minister of Georgia for Diaspora Issues (2008–2016). URL: <http://diaspora.gov.ge> (дата звернення 14.11.2018).
37. Population at Risk of Poverty / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/mapapps/social/at_risk_of_poverty.html (дата звернення 06.11.2018).
38. Româniilor Magyar Demokrata Szövetség. URL: <http://www.udmr.ro> (дата звернення 05.11.2018).
39. Savez vojvodanskih Mađara. URL: www.vmsz.org.rs (дата звернення 05.11.2018).
40. Strana maďarskej komunity (SMK): Stanovy dne 22.09.2012. Ёрпнє зненє вурґасованє ку дњу 24.02.2018. URL: <https://www.mkp.sk/sk/2012/12/09/stanovy-smk> (дата звернення 05.11.2018).
41. The Impact of Decentralization on Social Policy / K. Tausz (Ed.). Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative, OSI, 2002. 312 p.

References

1. Brubejker R. «Diaspory kataklizma» v TSentral'noj i Vostochnoj Evrope i ikh otnosheniya s rodinami. *Diaspory*. 2000. № 3. S. 6–32.
2. Golovnyov A. V. Fenomen kolonizatsii: monografiya. Ekaterinburg: Ur. Otd. RAN, 2015. 592 s.
3. Zagal'ni vidomosti pro rezul'tati gosolovannya. Ukraїna, Zakarpats'ka oblasna rada. TSentral'na viborcha komisiya. Mistsevi vibori 2015. 25.10.2015. Accessed November 1, 2018. https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/pvm057pid112=12pid102=9129pf7691=9129pt001f01=100rej=0pt00_t001f01=100
4. Zakhist ugors'kogo naselennya: Budapesht gotovij pidtrimuvati avtonomii v susidnikh kraїnakh. *S'ogodni*. 26.03.2017. Accessed November 5, 2018. <https://ukr.segodnya.ua/world/zashchita-vengerskogo-naseleniya-budapesht-gotov-podderzhivat-avtonomii-v-sosednih-stranah-1006844.html>
5. Kiїv vimagae roz'yasnen' u Budapeshta cherez stvorennya posadi upovnovazhenogo po Zakarpattyu. *Evropejs'ka pravda*. 02.08.2018. Accessed November 10, 2018. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/08/2/7085124/>
6. KMKS — Partiya ugortsiv Ukraїni; Demokraticzna partiya ugortsiv Ukraїni — Vidomosti shhodo zareestrovanih u vstanovlenomu zakonom poryadku politichnikh partij stanom na 18.01.2017 r. *Departament Derzhavnoi Reestratsii ta Notariatu*. Accessed November 5, 2018. http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyi/
7. Kornienko I. Patriotizm po-zakarpats'ki: zhiti v Ukraїni, mati 2 gromadyanstva. *Antikor — natsional'nij antikoruptionsijij portal*. 10.12.2014. Accessed November 4, 2018. https://antikor.com.ua/articles/21136-patriotizm_po-zakarpatsjki_hiti_v_ukrajini_mati_2_gromadyanstva
8. Koch S. V. Diaspory v migratsionnom protsesse Evropy. *Derzhava i pravo: zbirnik naukovikh prats'.* *YUridichni i politichni nauki*. K.: In-t derzhavi i prava imeni V. M. Korets'kogo NAN Ukraїni. 2012. Vip. 57. S. 553–558.
9. Medins'kij I. Kapchos B. Audit zovnishn'oї politiki. Ukraїna — Ugorshhina. Diskusijna zapiska / pod red. K. Zarembo. K.: Institut svitovoї politiki. 2016. 43 s.
10. Natsionalni savet mađarske natsionalne mađine. Srbija. Accessed November 5, 2018. <http://www.mnt.org.rs/sr>
11. Ob osobom pravovom statuse Gagauzii (Gagauz Eri): Zakon № 344-XIII ot 23.12.1994 g. *Monitorul Oficial*. 1995. № 3–4.
12. Obrashhenie k ministru obrazovaniya i nauki, molodezhi i sporta Ukrainy Tabachniku D. V. *Vestnik Kamban. Izdanie na druzhestvo na Bessarabskij bol»gare* «Sv. sv. Kilila

- i metody*». 2012. № 4. Accessed November 2, 2018. <http://bessarabbolgar.narod.ru/kambana4-12.html>
13. Okunev I., Oskolkov P., Tislenko M. Faktor limitrofnogo geopoliticheskogo pozitsionirovaniya v transformatsii prostranstvennoj identichnosti (na primere Gagauzii i Adzharii). *Istoricheskaya i sotsial'no-obrazovatel'naya mysl'*. 2017. T. 9 № 2 CH. 2. S. 173–185.
 14. Politicheskie partii vengrov Rumynii potrebovali avtonomii dlya Transil'vanii. Parlamentarii takzhe schitayut, chto vengerskij yazyk dolzhen byt' ravnym po statusu rumynskomu. *Informatsionnoe agentstvo TASS*. 09.01.2018. Accessed November 5, 2018. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4861180>
 15. Referendum v Gagauzii: itogi. *Mezhdunarodnaya monitoringovaya organizatsiya CIS-EMO*. 04.02.2014. Accessed October 22, 2018. <http://www.cis-emo.net/ru/news/referendum-v-gagauzii-itogi>
 16. Rumunski ugortsji ta ugorski partii poskarzhilis' v OON na Ukraïnu. *Zakhidna informatsijna korporatsiya*. 25.10.2018. Accessed November 1, 2018. https://zik.ua/news/2018/10/25/rumunski_ugortsji_ta_ugorski_partii_poskarzhyls_v_oon_na_ukrainu_1434149
 17. SKU zasudzhue tak zvane priinyattya antikonstitutsijnogo Zakonoproektu «Pro zasadi derzhavnoj movnoj politiki». *Svitovij kongres Ukraïntsv*. 06.07.2012. Accessed November 1, 2018. <http://www.ukrainianworldcongress.org/news.php/news/717>
 18. Smirnov V. A. Teoretiko-metodologicheskie aspekty institutsionalizatsii politicheskikh ehlit Pribaltiki. *Polis. Politicheskie issledovaniya*. M.: Polis. 2017. № 5. S. 79–90.
 19. Tuzhanski D. YAK ukraïnski ugortsji dopomogli Orbanu zberegti absolyutnu vladu v Ugorshhini. *LB.ua*. 13.04.2018. Accessed November 4, 2018. https://lb.ua/world/2018/04/13/395148_ukraïnskie_vengri_pomogli_orbanu.html
 20. KHaushofer K. O biogeograficheskoi sushhnosti granitsy. Granitsy v ikh geograficheskoi i politicheskoi znachenii. *O geopolitike. Raboty raznykh let / per. s nem. I. Usacheva*. M.: Mysl', 2001. S. 26–33.
 21. CHikharev I. A., Brovko V. YU., Kozhedub G. A. Politicheskie kommunikatsii: predely i vozmozhnosti kontseptual'nogo modelirovaniya. *Politicheskaya nauka. / pod. red. E. YU. Melshkinoj*. M.: RAN INION. 2015. № 2: Poznavatel'nye vozmozhnosti politicheskoi nauki. S. 212–231
 22. *Erdelyi Magyar közművelődési egyesület (EMKE)*. Accessed November 5, 2018. <https://www.emke.ro/node/4>
 23. *Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT)*. Accessed November 5, 2018. <http://emnt.org> (дата звернення 05.11.2018).
 24. *Erdélyi Magyar Néppár (EMNP)*. Accessed November 5, 2018. <http://www.neppart.eu> (дата звернення 05.11.2018).
 25. European Regional Competitiveness Index. *European Commission*. Accessed November 5, 2018. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/#1.
 26. Eurostat. Regions and cities — Overview. *European Commission*. Accessed November 6, 2018. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/regions-and-cities>
 27. Horowitz D. L. A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society. Berkeley: UC Press, 1991. 304 p.
 28. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség*. Accessed November 5, 2018. <https://kmksz.com.ua> (дата звернення 05.11.2018).
 29. Lasswell H. D. The Structure and Function of Communication in Society. *The communication of Ideas. / L. Bryson (Ed.)*. NY: The Institute for Religious and Social Studies, 1948. P. 215–228.
 30. *Magyar Ifjak Nemzeti Tanácsa (MINTA)*. Accessed November 5, 2018. <https://magyarifjak.hu>
 31. *Magyar Ifjúsági Tanács (MIT)*. Accessed November 5, 2018. <https://www.mitesek.net> (дата звернення 05.11.2018).
 32. *Magyar Polgári Párt (MPP)*. Accessed November 5, 2018. <http://www.polgaripart.ro/hu/>
 33. *Most-Híd. Občianska Strana*. Accessed November 5, 2018. <https://www.most-hid.sk/sk/o-strane>
 34. Newcomb T. An Approach to the Study of Communicative Acts. *Psychological review / K. J. Holyoak (Ed.)*. Ann Arbor, MI: Michigan University Press. 1953. Vol. 60 (6). P. 393–404.

35. O'Carroll L. Poles in the UK Urge May to Protect them from a No-Deal Brexit. The Rights of EU citizens in Britain must be 'Ringfenced', says Polish Diaspora Group. *The Guardian*. 07.08.2018. Accessed November 1, 2018. <https://www.theguardian.com/politics/2018/aug/07/peles-in-the-uk-urge-may-to-protect-them-from-a-no-deal-brexite>
36. Office of the State Minister of Georgia for Diaspora Issues (2008–2016). Accessed November 14, 2018. <http://diaspora.gov.ge>.
37. Population at Risk of Poverty. *European Commission*. URL: Accessed November 6, 2018. https://ec.europa.eu/regional_policy/mapapps/social/at_risk_of_poverty.html
38. Romániai Magyar Demokrata Szövetség. Accessed November 6, 2018. <http://www.udmr.ro>
39. Savez vojvođanskih Mađara. Accessed November 5, 2018. www.vmsz.org.rs
40. Strana mađarskeje komuniti (SMK): Stanovy dne 22.09.2012. Ёplné znenie vypracované ku dňu 24.02.2018. Accessed November 5, 2018. <https://www.mkp.sk/sk/2012/12/09/stanovy-smk>
41. The Impact of Decentralization on Social Policy / K. Tausz (Ed.). Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative, OSI, 2002. 312 p.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2019

Коч С. В.

кафедра истории и мировой политики ОНУ имени И. И. Мечникова
к. 37, Французский бул., 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ В ПРИГРАНИЧЬЕ (НА ПРИМЕРЕ ПРИГРАНИЧНЫХ ПРОСТРАНСТВ В СТРАНАХ ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ)

Резюме

В работе определена специфика социально-политической коммуникации в приграничье. Вариативность процесса социально-политической коммуникации в пограничные достигается за счет «избрания» пространства для диалога и позиции в процессе коммуникации. Организация социально-политической коммуникации по критерию субъектности акторов и формы обратной связи представлена в виде таких моделей как: «модель коммуникационной цепи»; «интеракционистская модель»; «интерактивная модель»; «модели транзактности».

В работе обозначено, что система организации социально-политического пространства, в пределах которого происходит коммуникация, зависит от: языковой среды, конфликтности, социальной системы, вовлечения в диалог акторов разного таксономического уровня.

На примере современных диаспор показано, что локальные акторы могут менять политическое позиционирование. Диаспоры демонстрируют способность к субъектности как на уровне локальных и локально-территориальных отношений, так и на уровне транснациональных, глобальных акторов. Это проявляется в создании альтернативных национальным государствам социально-политических структур, которые позволяют им выступать в качестве универсальных политических акторов.

Перераспределение властных ресурсов и власти постоянно возникает как предмет диалога между акторами в любой социальной системе. Этот процесс проявляется в виде актуализации различных видов национализма как формы внедрения идеологии современного развития (государственного, диаспорного, этнического). Эти процессы проявляются в том числе и в виде конструирования политических идентичностей путем противопоставления действующим публичным порядкам (автономистские движения, квазигосударственные образования).

Участие акторов разного уровня в процессе перераспределения власти наглядно демонстрируют процессы этнизации политики, которые проявляются в виде организации и функционирования политического представительства меньшинств и диаспор. Моделью, демонстрирующей систему многоуровневого социально-политического диалога в трансграничной системе координат, является сеть политических организаций венгров, которая функционирует при непосредственном участии государственного аппарата Венгрии.

Ключевые слова: политическая коммуникация, политический процесс, трансграничье, приграничье, диаспора.

Koch S. V.

Department of History and World Politics
Odessa National I. I. Mechnikov University,
kaf.37, French Blvd., 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**MODELS OF SOCIO-POLITICAL COMMUNICATION IN BORDERLAND
(ON EXAMPLE OF BORDERLAND SPACES IN THE STATES OF EASTERN
EUROPE)**

Summery

In the paper the issues of socio-political communication in the borderland have been presented. The variability of the process of socio-political communication in the borderland is reached by means of «selection» of the space for the dialogue and the position in the process of communication. Organization of the socio-political communication under the criterion of status of actors and forms of feedback has been represented by such models as: «model of communication chain»; «interactionist model»; «interactive model»; «model of transaction».

It has been mentioned in the paper that system of socio-political space organization within which communication takes place depends on: language environment, extent of conflicts, social system, involvement of actors of different taxonomic levels into the dialogue.

The paper demonstrates on example of modern diasporas that local actors can change their political positioning. Diasporas demonstrate ability to be capable on the level of local, local-territorial relations, as well as on the level of transnational, global actors. This is reflecting in creation of alternative to national states socio-political structures that allow them to act as universal political actors.

Redistribution of power resources and powers has constantly occurred as a subject of the dialogue between actors in any social system. This process appears by actualization of different types of nationalism as a form of ideology of modern development implementation (state, diasporic, ethnic). This processes appear including in form of political identities construction by contrasting with current public orders (autonomistic movements, quasi-state units).

Participation of actors of different levels in the process of powers redistribution demonstrates the processes of policy ethnization that appear as organizing and functioning of political government of minorities and diasporas. The model that demonstrates the system of multilevel socio-political dialogue in the transboundary coordinate system is a net of political organizations of Hungarians that functions with direct involvement of state apparatus of Hungary.

Key words: political communication, political process, transboundary, borderland, diaspora